

Ankara Üniversitesi Öğrencilerinin Doktora Gitme ve Doktora Başvurmadan İlaç Kullanma Alışkanlıkları Üzerinde Bir Çalışma
A Study on Seeing a Physician and Self-Medication Habits of the Students of Ankara University

Gülbin ÖZÇELİKAY*,

Eriş ASIL*,

Kenan KÖSE**

ÖZET

Bu çalışmada Ankara Üniversitesi Fakültelerinde okuyan öğrencilerin doktora başvurma, doktora başvurmadan tedavi ve ilaç kullanma alışkanlıkları incelenerek değerlendirmeye çalışılmıştır. Bu amaçla 1991-1992 öğretim yılında Aralık Nisan arasında 34 sorudan oluşan bir Anket uygulanmıştır.

Araştırmanın çalışma evrenini Ankara Üniversitesi Fakültelerinin yıllara bağlı olarak mümkün olabilecek değişikliklerin izlenebilmesi amacıyla 1. ve 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Anket, çalışma evreni olan 15.459 kişi içinden Basit Random ve Tabakalı örnekleme ile seçilen 1078 kişiye uygulanmıştır.

Araştırmada verilerin değerlendirilmesinde X^2 testi uygulanmıştır.

Çalışmanın sonuçlarına göre son 6 ayda öğrencilerin % 35.2i hiç doktora gitmemiştir. Öğrencilerin %48.4 ü "hafif rahatsızlık" durumunda doktora gitmeyi tercih ederken %39.3'ü "acil durumlarda" doktora başvurmaktadırlar. Genel olarak öğrencilerin %90.2 si doktora gitmeden ilaç kullanmaktadırlar. Bu ilaçların %63.0 ü ağrı kesiciler, % 12.5 i soğuk algınlığı ilaçları, %9.7 si vitaminler, % 4.5 i antibiyotikler, %0.5 i sakinleştirici ilaçlardır.

Anahtar kelimeler: İlaç Kullanımı, Öğrenciler, Ankara Üniversitesi.

SUMMARY

In this study, applying to a physician, self-medication habits of the students of Ankara University have been studied in the period of december april of the 1991-1992 academic year.

Redaksiyona verilmiş tarihi : 7.3.1995

* A.Ü. Ecz. Fak. Eczacılık İşletmeciliği Anabilim Dalı

** A.Ü. Tıp Fak. Biyoistatistik Anabilim Dalı

The study Population was formed by the first and fourth year students of the faculties of the University. The purpose of this preference was to follow the possible change according to the years. The inquiry has been carried out to 1078 student who were chosen with simple random and stratified sampling methods from 15.459 students that was study population.

X^2 test has been used for evaluation of the data of the study. According to the results, 35.2 % of the students have not been applied to a physician in last 6 months. 48.4 % of the students prefer to apply to a physician in simple sufferings but 39.3 % of them apply in emergency cases. In general, 90.2 % of the students use drugs without prescription. 63.0 % of these drugs are analgesics, 12.5 % of them are antigribs, 9.7 % of them are vitamins, 4.5 % are antibiotics and 0.5 % of them are psychologic agents.

Key words: Use of Drug, Students, University of Ankara.

GİRİŞ

Ankara Üniversitesinin 12 fakültesine kayıtlı öğrenci sayısı 30.000 civarındadır (1, 2). Bu öğrencilerin sağlıklarıyla ilgili, doktora gitme sıklıkları, nedenleri, doktora başvurmadan tedavi ve ilaç kullanma alışkanlıkları pek çok farklılık göstermektedir (13), Kullanılan ilaçlar kendi aralarında farmakolojik sıralamaları yapılarak değerlendirilmiştir (18).

Ülkemizde çeşitli yaş gruplarını kapsayan, ilaç kullanımı ile ilgili araştırmalar vardır. Ancak sadece Üniversite öğrencileri üzerinde yapılmış fazla sayıda araştırmaya rastlanmamıştır (19,27).

MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmanın çalışma evrenini Ankara Üniversitesi Fakültelerinin 1. ve 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışma kapsamına 1. ve 4. sınıf öğrencilerinin alınması, öğrencilerde yıllara bağlı olarak mümkün olabilecek değişikliklerin izlenebilmesi amacını taşımaktadır. Bu çalışmada bilgi toplama yöntemi olarak anket tekniği kullanılmıştır (3-12, 14-17). Anket, çalışma evrenini oluşturan 15.459 öğrenciden Basit Random ve Tabakalı örnekleme ile seçilen 1078 kişiye uygulanmıştır (20-26).

Verilerin değerlendirilmesinde SPSS ver. 2.0 paket programı ve X^2 anlamlılık testi kullanılmıştır.

Bu çalışmanın bulgularına dayanılarak uygulanan istatistik yöntemlerle varılan sonuçlar ve bu sonuçları gösterir tablolar aşağıda verilmiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Tablo 1. Ankette katılan öğrencilerin fakültelerine göre son 6 ayda doktora gitme durumlarının dağılımı.

	Hiç	1 Kez	2 Kez	3 Kez	4 Kez	5 Kez	Daha Çok	Toplam
D.T. C.F.	68 40.0	48 28.2	28 16.5	17 10.0	2 1.2	3 1.8	4 2.4	170 15.8
Dış Hek. Fakül.	12 63.2	5 26.3	—	t 5.3	1 5.3	—	—	19 1.8
Eczacı. Fakül.	10 25.0	11 27.5	10 25.0	8 20.0	1 2.5	—	—	40 3.7
Eğit. B. Fakül.	26 26.5	32 32.7	18 18.4	11 11.2	4 4.1	1 1.0	6 6.1	98 9.1
Fen Fakül.	83 33.1	84 33.5	40 15.9	21 8.4	6 2.4	5 2.0	12 4.8	251 23.3
Hukuk Fakül.	31 37.8	18 22.0	11 13.4	13 15.9	1 1.2	4 4.9	4 4.9	82 7.6
İlahiyat Fakül.	7 31.8	5 22.7	5 22.7	4 18.2	1 4.5	—	—	22 2.0
Siy. Bil. Fakül.	21 34.4	16 26.2	11 18.0	7 11.5	2 3.3	2 3.3	2 3.3	61 5.7
Tıp Fakül.	11 25.6	8 18.6	8 18.6	6 14.0	4 9.3	3 7.0	3 7.0	43 4.0
Veteri. Fakül.	27 35.1	24 31.2	9 11.7	8 10.4	2 2.6	1 1.3	6 7.8	77 7.1
Ziraat Fakül.	83 38.6	52 24.2	36 16.7	21 9.8	9 4.2	6 2.8	8 3.7	215 19.9
Toplam	379 35.2	303 28.1	176 16.2	117 10.9	33 3.1	25 2.3	45 4.2	1078 100

$$\chi^2 = 64.82 \text{ P} > 0.05$$

Tablo 1 in incelenmesinden ankete katılan öğrencilerin son 6 ayda doktora gitme durumları arasında anlamlı farklılık bulunamamıştır ($P > 0.05$).

Dil ve Tarih Coğrafya (% 40) ve Dış Hekimliği (% 63.2) Fakültesi öğrencileri başta olmak üzere son 6 ayda öğrencilerin %35.2 hiç doktora gitmemiştir.

Tablo 2. Ankete katılan öğrencilerin doktora gidiş nedenlerinin fakültelerine göre dağılımı.

	0*	1*	2*	3*	4*	5*	Toplam
D. T. C. F.	—	83 48.8	10 5.9	74 43.5	3 1.8	—	170 15.8
Diş Hekim. Fakültesi	—	8 42.1	—	11 57.9	—	—	19 1.8
Eczacılık Fakültesi	—	14 35.0	3 7.5	20 50.0	3 7.5	—	40 3.7
Eğitim Bili. Fakültesi	—	39 39.8	6 6.1	47 48.0	4 4.1	2 2.0	98 9.1
Fen Fakültesi	3 1.2	95 37.8	16 6.4	126 50.2	8 3.2	3 1.2	251 23.3
Hukuk Fakültesi	—	38 46.3	4 4.9	38 46.3	2 2.4	—	82 7.6
İlahiyat Fakültesi	—	7 31.8	1 4.5	13 59.1	—	1 4.5	22 2.0
Siyasal Bilgi. Fakültesi	—	22 36.1	8 13.1	30 49.2	1 1.6	—	61 5.7
Tıp Fakültesi	—	12 27.9	4 9.3	24 55.8	1 2.3	2 4.7	43 4.0
Veteriner Fakültesi	—	31 40.3	6 7.8	33 42.9	7 9.1	—	77 7.1
Ziraat Fakültesi	11 5.1	75 34.9	1.5 7.0	106 49.3	5 2.3	3 1.4	215 19.9
Toplam	14 1.3	42.4 39.3	73 6.8	522 48.4	34 3.2	11 1.0	1078 100

$$\chi^2 = 78.71 \quad P < 0.05$$

0* Cevapsız

1* Acil bir hastalık durumunda

2* Genel sağlık taraması yaptırmak üzere

3* Hafif rahatsızlık durumunda,

4* Rapor almak amacıyla

5* Özel bir hastalık nedeniyle kontrol amacıyla.

Öğrencilerin doktora gidiş nedenleri fakültelerine göre anlamlı farklılık göstermektedir ($P < 0.05$).

Genellikle tüm fakültelerde okuyan öğrencilerin ortalama olarak yüksek bir yüzdesinin (%48.4) hafif rahatsızlık durumlarında bile doktora başvurmaları, öğrencilerin sağlıklarına dikkat ettiklerini ve doktor tavsiyesine göre davranma eğilimlerinde olduklarını göstermektedir.

Ankara Üniversitesinin çeşitli fakültelerinde okuyan öğrencilerin genel sağlık taraması amacıyla, ancak % 6.8'i doktora başvurmuştur. Bu sonuç öğrencilerin sağlık durumlarıyla ilgili periyodik bilgilenme alışkanlıklarının henüz oluşmadığını gösterir.

Ankara Üniversitesi öğrencilerinin sadece % 3.2 sinin yalnız rapor almak amacıyla doktora başvurmuş olması, öğrencilerin gelişmiş güzel rapor alma eğilimlerinin bulunmadığını gösteren bir sonuçtur.

Ankara Üniversitesi öğrencilerinin sadece % 1'i özel bir hastalık nedeniyle doktora başvurmuştur. Bu sonuç öğrencilerin % 99 unda sürekli doktor kontrolü altında bulunmalarını gerektiren bir hastalığın bulunmadığını göstermektedir.

Tablo 3. Ankete katılan öğrencilerin fakültelerine göre doktora gitmeden ilaç kullanıp kullanmama durumlarının dağılımı.

	Evet	Hayır	Toplam
D.T.C.F.	154 90.6	16 9.4	170 15.8
Diş Hekim. Fakültesi	19 100	—	19 1.8
Eczacılık Fakültesi	37 92.5	3 7.5	40 3.7
Eğitim Bil. Fakültesi	91 92.9	7 7.1	98 9.1
Fen Fakültesi	226 90.0	25 10.0	251 23.3
Hukuk Fakültesi	75 91.5	7 8.5	82 7.6
İlahiyat Fakültesi	18 81.8	4 18.2	22 2.0
Siyasal Bilg. Fakültesi	53 86.9	8 13.1	61 5.7
Tıp Fakültesi	40 93.0	3 7.0	43 4.0
Veteriner Fakültesi	70 90.9	7 9.1	77 7.1
Ziraat Fakültesi	189 87.9	26 12.1	215 19.9
Toplam	972 90.2	106 9.8	1078 100

$$\chi^2 = 10.78 \quad P > 0.05$$

Yapılan X^2 test sonuçlarına göre gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık yoktur ($P > 0.05$).

Öğrencilerin % 90.2'si doktora gitmeden ilaç kullanmaktadırlar.

Tablo 4. Ankete katılan öğrencilerin fakültelerine göre doktora gitmeden alacakları ilacı tercih etme durumlarının dağılımı.

	0*	1*	2*	3*	4*	Toplam
D. T. C. F.	51 30.0	87 51.2	1 0.6	10 5.9	21 12.4	170 15.8
Diş Hekimliği Fakültesi	3 15.8	11 57.9	~	—	5 26.3	19 1.8
Eczacılık Fakültesi	3 7.5	24 60.0	1 2.5	—	12 30.0	40 3.7
Eğitim Bilimleri Fakültesi	22 22.4	52 53.1	2 2.0	2 2.0	20 2.0	98 9.1
Fen Fakültesi	97 38.6	116 46.2	3 1.2	3 1.2	32 12.7	251 23.3
Hukuk Fakültesi	24 29.3	40 48.8	1 1.2	4 4.9	13 15.9	82 7.6
İlahiyat Fakültesi	9 40.9	10 45.5	—	1 4.5	2 9.1	22 2.0
Siyasal Bilgiler Fakültesi	10 16.4	37 60.7	—	3 4.9	11 18.0	61 5.7
Tıp Fakültesi	8 18.6	29 67.4	—	—	6 14.0	43 4.0
Veteriner Fakültesi	15 19.6	36 46.8	1 1.3	6 7.8	19 24.7	77 7.1
Ziraat Fakültesi	74 34.4	101 47.0	3 1.4	5 2.3	32 14.9	215 19.9
Toplam	316 29.3	543 50.4	12 1.1	34 3.2	173 16.0	1078 100

$$\chi^2 = 80.45 \quad P < 0.01$$

0* Cevapsız,

1* Daha önce doktor tarafından verilip rahatsızlığına iyi gelen bir ilacı,

2* Eczacının tavsiye ettiği ilacı,

3* Bir yakınının tavsiye ettiği ilacı,

4* Kendi deneyimlerim sonucu rahatsızlığıma iyi gelebileceğini düşündüğüm ilacı.

Fakültelerine göre öğrencilerin doktora gitmeden alacakları ilacı tercih etme durumları arasında anlamlı farklılık vardır ($P < 0.01$).

Bu farklılık; Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencilerinin %60.7'sinin Eczacılık Fakültesi öğrencilerinin % 60.0'ının ve Tıp Fakültesi öğrencilerinin % 67.4'ünün daha önce doktor tarafından verilen ve rahatsızlıklarına iyi gelen ilaçları tercih etmeleri ile, tüm öğrencilerin eczacının ve yakınlarının tavsiye ettiği ilaçları çok düşük oranda kullanmasından kaynaklanmaktadır.

Kendi deneyimleri sonucu rahatsızlıklarına iyi gelebileceğini düşündükleri ilaçları kullanan öğrencilerin fakültelere göre dağılımı incelendiğinde Eczacılık (% 30.0), Diş Hekimliği (% 26.3), Veteriner (%24.7) Fakülteleri öğrencileri ilk sıraları almaktadır.

Ankete katılan 1078 öğrencinin % 29.3'ünün bu soruyu cevapsız bırakması öğrencilerin üçte birinin doktor tavsiyesi olmadan ilaç kullanma eğilimlerinde olmadıklarını gösterir.

İlaç kullanımının çok rasyonel olmadığı bilinen ülkemizde üniversite öğrencilerinin bu bilinçte olması memnuniyet verici bir sonuçtur.

Ankete katılan öğrencilerin % 50.4'ünün daha önce doktor tarafından tavsiye edilen ve rahatsızlıklarına iyi gelen bir ilacı benzer bir sağlık probleminde yeniden kullanıyor olması sonucu ise üniversite öğrencilerinin yaklaşık yarısının ilaçla tedavide odak noktasının hastalık değil hasta olduğu konusunda bilgisiz olduğunu göstermektedir. Özellikle Tıp, Eczacılık ve Diş Hekimliği Fakültesi öğrencilerinde bu oranın yüksek oluşu tarafımızdan beklenmeyen bir sonuç olarak değerlendirilmiştir.

Fakültelere göre öğrencilerin, doktora gitmeden kullandıkları ilaçların grupları arasında anlamlı farklılık yoktur ($P > 0.05$).

Tablo 5 de görüldüğü gibi öğrencilerin fakültelerine göre doktora gitmeden kullandıkları ilaç grupları sırasıyla şöyledir.

- 1- Ağrı kesiciler (%63.0)
- 2- Soğuk algınlığı ilaçları (% 12.5)
- 3- Vitaminler (% 9.7)
- 4- Antibiyotikler (%4.5)
- 5- Sakinleştirici ilaçlar (%0.5)

Tablo 5. Ankete katılan öğrencilerin fakültelerine göre doktora gitmeden kullandıkları ilaçların gruplarının dağılımı.

	0	1*	2*	3*	4*	5*	Toplam
D. T. C. F.	17 10.0	24 14.1	109 64.1	1 0.6	19 11.2	—	170 15.8
Diş Hekimi. Fakültesi	—	1 5.3	10 52.6	3 15.8	5 26.3	—	19 1.8
Eczacılık Fakültesi	2 5.0	1 2.5	31 77.5	—	6 15.0		40 3.7
Eğitim Bil. Fakültesi	7 7.1	11 11.2	67 68.4	5 5.1	7 7.1	1 1.0	98 9.1
Fen Fakültesi	26 10.4	38 15.1	152 60.6	12 4.8	22 8.8	1 0.4	251 23.3
Hukuk Fakültesi	8 9.8	16 19.5	42 51.2	7 8.5	9 11.0	—	82 7.6
İlahiyat Fakültesi	5 22.7	1 4.5	12 54.5	9.1	2 9.1	—	22 2.0
Siyasal Bil. Fakültesi	8 13.1	7 11.5	36 59.0	1 1.6	9 14.8	—	61 5.7
Tıp Fakültesi	3 7.0	5 11.6	26 60.5	2 4.7	6 14.0	1 2.3	43 4.8
Veteriner Fakültesi	7 9.1	7 9.1	52 67.5	5 6.5	5 6.5	1 1.3	77 7.1
Ziraat Fakültesi	22 10.2	24 11.2	142 66.0	11 5.1	15 7.0	1 0.5	215 19.9
Toplam	105 9.7	135 12.5	679 63.0	49 4.5	105 9.7	5 0.5	1078 100

$$\chi^2 = 63.54 \quad P > 0.05$$

- 0* Cevapsız,
- 1* Soğuk algınlığı ilaçları,
- 2* Ağrı kesiciler,
- 3* Antibiyotikler,
- 4* Vitaminler,
- 5* Sakinleştirici ilaçlar.

Bu dağılım incelendiğinde ankete katılan öğrencilerin %63.0'ü doktor tavsiyesi olmadan ağrı kesici ilaç kullandıklarını göstermektedir. Kullanılan ağrı kesicilerin neler olduğu bu çalışmada ele alınmamıştır. Bu nedenle bu aşamada çok sağlıklı bir yorum yapmak doğru olmayacağı düşünülebilir. Ancak pek çok ağrı kesicinin çok masum olmayan ilaçlar olduğu düşünülürse, üniversite öğrencilerinin ağrı kesici kullanımında akılcı davranmadıkları söylenebilir.

Antibiyotiklerin %4.5 ve sakinleştirici ilaçların %0.5 gibi düşük oranlarda kullanılıyor olması üniversite öğrencilerinin bu tür ilaçların kullanımında akılcı davrandıklarını gösteren bir sonuçtur.

Tablo 6. Ankete katılan öğrencilerin fakültelerine göre doktorlarının verdiği ilaçları kullanma biçimlerinin dağılımı.

	1*	2*	3*	4*	Toplam
D. T. C. F.	125 73.5	6 3.5	26 15.3	13 7.6	170 15.8
Diş Hek. Fakültesi	17 89.5	2 10.5	—	—	19 1.8
Eczacılık Fakültesi	31 77.5	1 2.5	5 12.5	3 7.5	40 3.7
Eğitim Bil. Fakültesi	71 72.4	8 8.2	16 16.3	3 3.1	98 9.1
Fen Fakültesi	183 72.9	21 8.4	35 13.9	12 4.8	251 23.3
Hukuk Fakültesi	63 76.8	4 4.9	13 15.9	2 2.4	82 7.6
İlahiyat Fakültesi	15 68.2	1 4.5	3 13.6	3 13.6	22 2.0
Siy. Bilgil. Fakültesi	45 73.8	6 9.8	4 6.6	6 9.8	61 5.7
Tıp Fakültesi	33 76.7	1 2.3	1 2.3	8 18.6	43 4.0
Veteriner Fakültesi	54 70.1	10 13.0	9 11.7	4 5.2	77 7.2
Ziraat Fakültesi	163 75.8	12 5.6	29 13.5	11 5.1	215 19.9
Toplam	800 74.2	72 6.7	141 13.1	65 6.0	1078 100

$$\chi^2 = 51.98 \quad P > 0.05$$

1* Doktorun tavsiyesine göre kullanım,

2* İlaçları rahatsızlığım geçtiği zaman bırakırım, kalanları bir başkasına veririm,

3* İlaçları rahatsızlığım geçtiği zaman bırakırım kalanları atarım,

4* İlaçları rahatsızlığım geçtiği zaman bırakırım, kalanları saklarım.

Fakültelerine göre öğrencilerin, doktorlarının verdiği ilaçları kullanma durumları arasında anlamlı farklılık yoktur ($P > 0.05$).

Ankete katılan öğrencilerin % 74.2'si ilaçlarını doktor tavsiyesine göre kullanmaktadır. Bu dağılımda Diş Hekimliği (%89.5), Hukuk

(% 76.8), Tıp (% 76.7) ve Ziraat (% 75.8) Fakültelerinin öğrencileri ilk sırayı almaktadır.

Öğrencilerin % 13.1'i rahatsızlıkları geçtiği zaman ilaç kullanmayı bırakmakta ve kalan ilaçları atmakta, % 6.7'si yine tedaviyi yarım bırakarak kalan ilaçlarını bir başkasına vermekte ve % 6.0'sı kalan ilaçlarını saklamaktadır. Bu sonuçlar öğrencilerin %25.8'inin tedavi tamamlanmadan hastalığın semptomları ortadan kalkınca ilaç kullanmayı bıraktıklarını göstermektedir.

KAYNAKLAR

1. A.Ü. Rektörlüğü Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı Arşivi.
2. A.Ü. Sağlık Kültür ve Spor Dairesi Başkanlığı Verileri.
3. Akhun, İ., İki Yüzde Arasındaki Farkın Manidarlığının Test Edilmesi' *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Ankara, (1982).
4. Akhun, İ., *İstatistiklerin Manidarlığı ve Örneklem*, (1983).
5. Aloba, B., *İstatistik Analiz Metodları* Çağlayan kitapevi, İstanbul. (1982).
6. Anderson, T.W., Sclove, S.L., *An Introduction to the Statistical Analysis of Data* Houghon Miffin, (1978).
7. Armağan, İ., *Sosyal Bilimlerde Yöntem* Ankara, (1973).
8. Arı, O., *Olasılık ve Örnek Alma* Toplum Bilimlerinde Araştırma ve Yöntem, Derleyen Ruşen Keleş, TODAİE, Ankara, (1976).
9. Arıcı, H., *İstatistik Yöntemler ve Uygulama* Ankara, (1975).
10. Cochran, W.G., *Sampling Techniques* 2nd Ed. John Wiley and sons, (1962).
11. Çömlekçi, N., *İstatistik* Bilim Teknik yayınevi, (1985).
12. Ergin, D.Y., *Araştırmalarda Örneklem Metodlarının Uygulamalı Karşılaştırılması* A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, (1988).
13. Eroğlu, L., 'Gereksiz İlaç Kullanımı, Gerçek Çözüm Nerede?' *Rapor*, İlaç ve Kimya Endüstrisi İşverenler Sendikası yayınları, sayı: 23-24, (1990).
14. Esin, A., *Temel İstatistiğe Giriş* G.Ü. yayınları, Ankara, (1986).
15. Gökçe, B., *Toplumsal Bilimlerde Araştırma* Savaş yayınları, Ankara, (1988).
16. Gürtan, K., *İstatistik ve Araştırma Metodları* I.Ü. yayınları, İstanbul.
17. Karasar, N., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*; Kavramlar, İlkeler, Teknikler' Bahçelievler P.K. 33, Ankara, (1983).
18. Kayaalp, O., *Rasyonel Tedavi Yönünden Tıbbi Farmakoloji* cilt 1, s: 857-868, (1978).
19. Özçelikay, G., 'Ankara Üniversitesi İlaç Tüketimi Üzerinde bir araştırma'. *A.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, (1988).
20. Raj, D., *Sampling Theory*, Mc Graw Hill, (1968).
21. Sencer, M., Sencer, Y., *Toplumsal Araştırmalarda Yöntem Bilim* TODAİE Ankara . . Ankara, (1978).
22. Sencer, M., Yakut, I., *Toplum Bilimlerinde Yöntem* Say yayınları, İstanbul, (1984)

23. **Sencer, M.**, *'Toplum Bilimlerinde Yöntem'* gözden geçirilmiş 3. baskı, İstanbul, **Beta** yayınevi A.Ş. (1989).
24. **Stuart, A.**, *'Basic ideas of Scientific Sampling'* Charles Griffin Company, (1962).
25. **Sümbüloğlu, K.**, *'Sağlık Bilimlerinde Araştırma Teknikleri ve İstatistik'* **Matis** yayınları, Ankara, (1978).
26. **Sümbüloğlu, K., Sümbüloğlu, V.**, *'Sağlık Bilimlerinde Araştırma Yöntemleri'* Hatipoğlu yayınevi, Ankara, (1988).
27. **Velicangil, S., Güray, Ö., ve arkadaşları.**, Üniversite Gençliğinin **Ruhsal Sorunları ve Kötü Alışkanlıkları" XII. Ulusal Psikiatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi, İstanbul, İstanbul, (1976).**